Міністерство освіти і науки України
Національна академія наук України
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»

Навчально-науковий інститут права та політології
УДУ імені Михайла Драгоманова

ДЕВ'ЯТНАДЦЯТІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ

«Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку»

МАТЕРІАЛИ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

...

29-30 **квітня** 2025

Київ
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова
2025

УДК 340:[001+37](477)(082)
Д 26

Рекомендовано до друку Вченою радою
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 9 від 25 квітня 2025 року)

Редакційна колегія:

В. П. Андрущенко, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор УДУ імені Михайла Драгоманова (*співголова Редакційної колегії*);

О. В. Скрипнюк, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України (*співголова Редакційної колегії*);

В. Г. Пилипчук, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, академік АН ВШ України,, директор Державно-наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України» (*співголова Редакційної колегії*);

Р. Г. Драпушко, кандидат філософських наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи (адміністративно-господарська діяльність) УДУ імені Михайла Драгоманова;

Б. І. Андрусишин, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового інституту права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова;

Н. М. Оніщенко, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заступник директора з наукової роботи Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України;

Н. М. Пархоменко, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України;

П. В. Горінов, кандидат юридичних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова;

М.А. Остапенко, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук Навчально-наукового інституту права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова;

Н. О. Деркачова, старший викладач кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін, заступник директора по роботі зі студентами Навчально-наукового інституту права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова;

А. А. Карнаух, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук, заступник директора з наукової роботи та міжнародного співробітництва Навчально-наукового інституту права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова;

О. В. Макарова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, заступник директора з навчально-методичної роботи Навчально-наукового інституту права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова.

Д 26 **ДЕВ'ЯТНАДЦЯТІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ. НАУКА І ОСВІТА В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ :** матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Дев'ятнадцяті юридичні читання. Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку» (Київ, 29-30 квітня 2025 року). – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова. – 329 с.

У збірнику представлені тези доповідей, що були подані на Міжнародну науково-практичну конференцію «Дев'ятнадцяті юридичні читання. Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку», що відбулась в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова 29-30 квітня 2025 року. Розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти і наукових установ, здобувачів вищої освіти, практичних працівників і широкий читацький загал. Організаційний комітет Міжнародної науково-практичної конференції Дев'ятнадцяті юридичні читання «Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку» не завжди поділяє думку учасників конференції. Основний матеріал доповідей подано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи закладів вищої освіти і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

УДК 340:[001+37](477)(082)

Електронна адреса: www.udu.edu.ua

© Колектив авторів, 2025
© Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025

УДК 321.7:94

Гавронська Тетяна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна;

Tetiana Gavronska,
Candidate of Juridical Sciences,
Associate Professor of the Department of
Theory and History of State and Law,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine,
gavronskatetiana@gmail.com,
ORCID 0000-0001-1111-2222

ДЕМОКРАТИЧНІ ВИМІРИ АНТИЧНОСТІ І СУЧАСНОСТІ

DEMOCRATIC DIMENSIONS OF ANTIQUITY AND MODERNITY

Людство почало розвивати демократію більш ніж дві тисячі років назад, орієнтовно з п'ятого століття до нової ери. Правда, кожен тлумачить демократію по своєму. На цю тему писалось тисячі томів філософської, політичної а також економічної літератури, створювались інститути, університети та інші навчальні заклади, які розтлумачували, що таке демократія. Людство не могло за цей час щось придумати нове і замінити слово «демократія» чимось іншим.

Демократія характеризує такими параметрами спосіб життя, як народна (реальне) народовладдя, виборні посади, свобода слова, загальне виборче право, першість закону і таке інше.

На наш погляд, першою спробою суспільно-політичною організацією суспільства у формі демократії, як пишуть історики і філософи, вважається державний устрій, побудований у Стародавній Греції за правителя Солона 1 (VII ст. до нової ери).

Пізніше у формі представницького правління – Ради п'ятисот – це зробив Клісфен (570 р. до н. е.), взагалі він провів а Афінах цілий ряд реформ. Першими провідниками і критиками «демократії» вважають Платона, Демокріта і Аристотеля.

Виявом демократичного способу життя є участь широких мас народу в управлінні державою, що було реалізовано вперше в окремих містах-державах, а пізніше на міських зборах Новій Англії, та в деяких кантонах сьогоднішньої Швейцарії. Більшість європейських демократій базується на інституті представництва, які найбільше поширювались в середньовічній Європі.

Першу розгорнуту теорію «демократії» представив античний філософ Перікл (495-429 рр. до н. е.). Він правив містом-державою за цей час (461-429 рр.

до н. е.) та розвинув до масштабів імперії. Перікл залишив своїм нащадкам спадщину не тільки прекрасні архітектурні споруди – Акрополя, а і такі як свобода слова, людської гідності, громадської гордості, участь у політиці громадян міста-держави.

Арістотель з цього приводу узагальнив у Афінській полісії, де докладно характеризує про функціонування демократії в цьому полісі хоча демократія існувала не тільки в Афінах, а і в багатьох містах грецького світу від Сицилії до Малої Азії, від узбережжя Середземного до Чорного морів.

Кожен поліс мав свою систему влади, її організації, спосіб життя його мешканців відповідає умовам, що склалися в тому чи іншому регіоні. Афінська демократія вважалась класичною і існувала майже два століття 507-322 рр. до н. е. Полісна демократія була не тільки правом , а і обов'язком брати участь у громадському житті , разом нести відповідальність за наслідки спільних рішень. Громадянами вважалися дорослі чоловіки. А жінки, раби, іноземці були позбавлені права участі у громадських справах. Народні збори були найвищим органом державного правління. На зборах ухвалювали рішення найважливіших питань полісу. Прийняті більшістю рішення було обов'язковим для виконання громадою.

Участь у громадських справах не обмежувалась народними зборами, народ брав участь і в адміністративних справах, через постійно діючі управління і відділи. Серед органів була Рада п'ятисот, яка визначала порядок денний зборів. Деякі з цих установ чи комітетів заповнювалась виборчим шляхом, а деякі шляхом жеребкування. Посаду міг займати один раз в житті. Для кожного така політика була проявом суспільної активності.

У стародавньому світі демократія була безпроблемною, відігравали не останню роль аристократичні особи, які утворювали групи і визначали головні рішення народних зборів. Цей фактор і сьогодні присутній в парламентах Європи і не тільки в Європі, де окремі групи партій чи об'єднань створюють фракції для використання парламентів, зборів в своїх фракційних інтересах, не дивлячись на те що можливо народ негативно віднесеться до тих законодавчих актів, які прийняті парламентом.

Досвід грецьких полісів, як і античного Риму з його правлінням сенатом, правом вето, народними трибунами визнаний класикою демократії, людським здобутком і є вихідним пунктом аналізу демократії.

Європа Середніх віків мала свої особливості в цьому просторі панувала релігія, вона мала вагомий вплив на інститути демократії, які дістались у спадок від античних епох. За період середньовіччя збереженню демократичних традицій сприяли різноманітні релігійні общини, міські комуни які вели тривалу боротьбу проти свавілля феодалів.

Американський політолог і історик Чарльз Толлі в зв'язку з проблемою визначення демократії зауважив, що визначення цього феномену можливо звести до наступних принципів: демократія конституційна (коли до уваги береться закон), демократія сутнісна (коли беруться до уваги умови життя,

політики, які підтримують цей режим), демократія процедурна (коли значення мають обмежений набір здійснення урядової політики), демократія орієнтована на процес (мінімальний набір законів необхідних, щоб кваліфікувати ситуацію як демократичну).

На нашу думку кожний із вказаних принципів не модна вважати вичерпним при аналізі кожного демократичного суспільства. В кожному випадку повинен бути набір критеріїв за допомогою яких можливо визначити наявність і рівень розвинутої демократії.

По-перше, це наявність вільних громадян – головних осіб суспільства, які є носіями інтересів та спроможні власними силами вплинути на життя громади в бажаному напрямку. Саме демократія полягає в тому, що громадяни свідомо служать товариству. Без вільних громадян і їх свідомості демократія не може відбутися. Умови демократії потребують урахування прав і свобод осіб без громадянства, трудових мігрантів, туристів та інших.

Другим елементом демократичного ладу є обставини які визнають всіх громадян рівними і рівноправними, кожний повинен знати і визнавати принципи державної рівності громадян.

Третім елементом демократичного устрою є повага до прийнятих рішень і сумлінне виконання їх. Спільне бажання і спільні зусилля допомагають подолати всі негаразди. На цьому практично ґрунтується один принцип демократії – влада більшості, які голосують за прийняття рішення.

Останній момент – демократія орієнтована на процес, де присутній набір нормативних актів, які необхідні для кваліфікації, щоб показати ситуацію як демократичну, хоча до демократії дуже далеко. Держава може забути демократію і прийти до «помірної» диктатури, коли в Конституції прописані права і обов’язки громадян і суспільства, але вони не виконуються, то це вже диктатура.

Такі «демократичні процеси» відбуваються в росії, коли пропаганда по всіх засобах масової інформації стверджують, що росія вільна держава і виступає за мир на планеті, а сама десятки років воює в Сірії, Молдові, Грузії підтримує Карабахський конфлікт і зазіхає на території інших держав. Напала на Україну, а українців називає фашистами, приєднує незаконно українські території, нищить інфраструктуру, кожен день обстрілює Україну, руйнує житлові будинки, школи, дитячі садки, вищі учбові заклади. Вивозить на свою територію дітей для перевиховання. На окупованих територіях створені катівні для громадян України, вбивають військових полонених, створює терористичні акти, шантажує зірвати Запорізьку атомну станцію. Сьогодні всі українці згуртувавшись на захист держави, гонять окупантів із своєї території, нас підтримує весь демократичний світ.

Політика, яку впроваджує весь демократичний світ, підкреслює повагу до прийнятих законів, конвенцій та інших нормативних актів. Якщо повертатись до сенсу слова «демократія» то можливо зробити висновок, що важливим завданням повернення до цивілізованого способу суспільного життя є належна організація державної влади.

В новий час повернення до демократії, характеризується втратою нею одних рис і набуття інших. Право суб'єктивної свободи, є поворотним і центральним пунктом між античною і Новим часом – зазначив Гегель [1, с. 115].

Демократичний ідеал і його реалізація у сфері державного устрою, передбачає забезпечення прав громадянина. Європа створила реальні інститути для захисту прав і свобод людини. Європейський досвід у цій сфері вагомий і незаперечний, а це дає підстави стверджувати що сьогодні тільки слова Європи про загальні права людини заслуговують на довіру. Європа повинна продовжувати ратувати за права людини і навіть настирливіше, ніж вона це робила в минулому [2, с. 23].

Світовий і Європейський досвід свідчить, що демократія – це природній процес самоорганізації суспільства, форма державного правління. Не потрібно забувати, що одна справа демократичний ідеал, інше його практична реалізація забезпечення ефективної участі громадян у політичному процесі, прозорість влади залишається актуальною завжди. Пройдуть роки, століття людство впровадить нові форми державного порядку. Світлі сили допомагають Україні зламати тиранію і вийти на простори нового часу. Так воно і буде. Нова Україна, відроджена на сучасних технологіях, правових і демократичних засадах, таку державу потрібно залишити майбутньому поколінню.

Список використаних джерел:

1. Георг В. Ф. Гегель. Основи філософії права. К. : Юніверс, 2000. С. 336.
2. Джозеф Стігліц. Глобалізація і її тягар. Київ : Видавничий дім «КМ Академія». 2003. С. 252.